

Jacek Sołtys

Politechnika Gdańska

MAŁE MIASTA Z FUNKCJĄ PRZEMYSŁOWĄ W AKTYWIZACJI OBSZARÓW PERYFERYJNYCH PÓŁNOCNEJ POLSK

Wprowadzenie

Za peryferyjne uważa się obszary poza obszarami metropolitalnymi. Cechują je: wysokie bezrobocie, względne ubożenie ludności i jej odpływ, niska produktywność, niska dostępność terytorialna¹. Potrzeba aktywizacji tych obszarów wynika z polityki spójności Unii Europejskiej oraz względów społecznych, ekologicznych (przeciwdziałanie nadkoncentracji w obszarach metropolitalnych) i ekonomicznych (ograniczanie emigracji, gdyż obejmuje ona osoby lepiej wykształcone i przedsiębiorcze, a więc utrwala bariery rozwoju). Pojawia się zatem pytanie o czynniki aktywizacji obszarów peryferyjnych.

Badaniami objęto małe miasta na obszarach peryferyjnych w 3 województwach Polski północnej (pomorskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim). Na obszarach tych są wysokie walory turystyczne, ale krótki sezon sprawia, że rozwój turystyki daje głównie dochody i niewiele stałych miejsc pracy. Funkcje usługowe, dominujące w większości miast i w podejmowanej działalności gospodarczej, są przeważnie endogeniczne lub egzogeniczne standardowe, tzw. centralne – usługi miasta i jego otoczenia². Rozwój tych usług musi napotkać na barierę popytu, może być zatem dziełem głównie funkcji egzogenicznych wyspecjalizowanych, zwłaszcza przemysłu.

Przyrost miejsc pracy w mieście może, poprzez zwiększenie dojazdów do pracy i wzrost siły nabywczej (a więc i popytu w sektorze egzogenicznym), uruchomić proces aktywizacji nie tylko miasta, ale i otoczenia w zasięgu do

¹ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego. Regiony, miasta, obszary wiejskie. Projekt, 2009, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010-2020.

² R. Domański: Kształtowanie otwartych regionów ekonomicznych. PWE, Warszawa 1972.

30 km, gdyż taka jest akceptowalna odległość dojazdów do pracy według badań dla PUP w Kościerzynie³ (co potwierdziły badania dla innych PUP). Analizy kartograficzne wskazują, że miasta średnie i duże w badanych województwach nie są w stanie zaktywizować całości obszarów peryferyjnych. Uprawnia to do postawienia tezy, że rozwój przemysłu w małych miastach może aktywizować część obszarów peryferyjnych.

Na temat funkcji przemysłowej miast jest obszerna literatura. W Polsce wiele pozycji po 1989 roku dotyczy znaczenia i roli przemysłu⁴, a zwłaszcza zmian tej roli⁵ i restrukturyzacji przemysłu w poszczególnych miastach, zwłaszcza dużych i w miastach różnej wielkości w różnych regionach⁶. Są też porównania międzynarodowe tych zjawisk⁷. Jest też literatura dotycząca funkcji przemysłowej małych miast w różnych regionach obejmująca lata 90.⁸ lub póź-

³ Raport szczegółowy dla powiatu kościańskiego na podstawie badań przeprowadzonych w 2007 r. Human Capital Business, Sopot 2008, s. 48.

⁴ M. Czepczyński: Znaczenie zakładów przemysłowych w przestrzeni egzystencjalnej miast. W: Przemysł w przestrzeni lokalnej. Red. T. Marszał. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2003, s. 22-47; J. Ślodziak: Rola funkcji przemysłowej w miastach regionu opolskiego w świetle struktury osób pracujących. W: Społeczne, gospodarcze i przestrzenne przeobrażenia miast. Red. J. Ślodziak. Uniwersytet Opolski, Opole 2000, s. 187-200.

⁵ J. Rajman: Zmienna rola przemysłu jako czynnika miastotwórczego. W: Europa: gospodarka, przemysł. Red. J. Rajman. Akademia Pedagogiczna, Kraków 2001, s. 109-124; A. Suliborski, D. Walkiewicz: Wpływ transformacji ustrojowej na zmianę roli funkcji przemysłowych miast w procesach integracji regionalnej sieci osadniczej województwa płockiego. W: Gospodarka przestrzenna miast polskich w okresie transformacji. Red. T. Markowski i T. Marszał. Biuletyn KPZK PAN, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, z. 182, s. 217-240.

⁶ S. Dziadek: Przemiany przemysłu na Ziemi Cieszyńskiej w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. W: Problemy transformacji struktur przemysłowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Red. Z. Ziolo. Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG nr 1. AP, Warszawa-Kraków 2000, s. 35-43; W. Gierańczyk: Restrukturyzacja przestrzeni przemysłowej wybranych miast woj. kujawsko-pomorskiego w okresie transformacji ustrojowej. W: Efekty restrukturyzacji polskiej przestrzeni przemysłowej. Red. Z. Ziolo i T. Rachwał. Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG. Warszawa-Kraków, nr 9, s. 62-72; A. Świdurska: Struktura i organizacja przemysłu małych i średnich miast regionu poznańskiego w warunkach transformacji systemowej. Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań 2004.

⁷ M. Czerny: Przemysł i region: studium wybranych miast Polski i Niemiec Wschodnich. Prace i Studia Geogr. UW, Warszawa 1999.

⁸ T. Kachniarz, K. Makowska, E. Szymkiewicz: Małe miasta przemysłowe. IGPiK, Warszawa 1996; M. Kulesza, T. Marszał: Małe miasta obszaru Polski środkowej w okresie transformacji ustrojowej. W: Gospodarka przestrzenna miast polskich w okresie transformacji. Red. T. Markowski i T. Marszał. Biuletyn KPZK PAN. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, z. 182, s. 197-215; A. Myna: Przemysł w małych miastach, Człowiek i Środowisko. IGPiK, Warszawa 1993, nr 2/3, s. 163-175; E. Rydz, I. Jażewicz: Przemiany strukturalne przemysłu na przykładzie małych miast Pomorza Środkowego. W: Problemy przemian struktur przemysłowych w procesie wdrażania reguł gospodarki rynkowej. Red. Z. Ziolo. Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG. Fosze, Rzeszów 2001, nr 3, s. 71-86.

niejsze⁹. Uzasadnione są badania obejmujące kolejne lata oraz niebadane jeszcze obszary i aspekty.

Celem prezentowanych badań było:

- poznanie poziomu rozwoju funkcji przemysłowej w badanych miastach,
- rozpoznanie roli przemysłu w rozwoju małych miast i aktywizacji otoczenia,
- uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy da się wskazać wśród cech miasta i przestrzeni otaczającej czynniki rozwoju przemysłu.

1. Założenia badawcze

Założono, że bazą będą informacje ogólnodostępne: publikacje GUS i urzędów statystycznych w województwach, internetowe bazy firm i witryny internetowe konkretnych firm. Wiążą się z tym ograniczenia i trudności wynikające z niepełnego zakresu dostępnych informacji oraz zmian zakresu i klasyfikacji – rzutujące na dalej opisane metody i zakres badań. Z powyższego powodu liczba pracujących dotyczy całego tzw. sektora przemysłowego (przemysł i budownictwo, czyli sekcje C, D, E, F według PKD 2004 i sekcje B, C, D, E, F według PKD 2007).

Wobec braku informacji o liczbie pracujących w najmniejszych podmiotach gospodarczych (do 9 pracujących), zaproponowano metodę pomiaru funkcji przemysłowej miast odmienną od najczęściej stosowanych. Za niewłaściwe uznano używanie liczby podmiotów odnośnie do przemysłu. Podmioty decydujące o poziomie jego rozwoju przeważnie przekraczają liczbę 9 pracujących, a więc wysoką wartość diagnostyczną mają wskaźniki bazujące na zatrudnieniu, pominięcie dotyczy jednorodnej grupy pracujących w mniejszych podmiotach. Pomijane zatrudnienie w takich podmiotach gospodarczych odgrywa natomiast dużą rolę w sektorze usług rynkowych, a przy tym zróżnicowaną w różnych

⁹ I. Kiniorska: Zmiany społeczno-gospodarcze w małych miastach województwa świętokrzyskiego. W: Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych. Red. K. Heffner i A. Polko. AE, Katowice 2010, s. 183-195; B. Konecka-Szydłowska: Zmiany społeczno-gospodarcze w małych miastach województwa wielkopolskiego. W: Geograficzne aspekty globalizacji i integracji europejskiej. Red. M. Śmigielka i J. Słodczyk. Materiały ogólnopolskiej konferencji nt. Śląsk Opolski – geograficzne aspekty globalizacji i integracji europejskiej. PTG, Uniwersytet Opolski, Sindruk, Opole 2003, s. 325-331; M. Lamprecht: Rozwój działalności przemysłowej w małych miastach Polski Środkowej – rys historyczny. W: Funkcja przemysłowa małych miast. Red. T. Marszał. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2009, s. 7-22; R. Szmytkie, E. Zuzañska-Żyśko: Potencjał rynków pracy w ośrodkach lokalnych na obszarze śląskim. W: Transformacja funkcji miejskich..., op. cit., s. 153-165; A. Świdurska: Op. cit.

miastach, zależną np. od struktury handlu. Uwzględniani są za to niemal wszyscy pracujący w instytucjach, które nie są podmiotami gospodarczymi. Z tych powodów sumy pracujących podawane przez GUS dotyczą niejednorodnego zbioru podmiotów i w różnym stopniu w różnych miastach odbiegają od rzeczywistych. Dlatego za wątpliwe poznawczo uznano wskaźniki udziału pracujących w przemyśle w liczbach pracujących ogółem (obarczonych sporym błędem), a zatem i stosowanie wskaźnika Florence'a bazującego na takich udziałach¹⁰. Wykorzystano ideę tego wskaźnika, modyfikując bazę, czyli przyjmując liczbę pracujących w sektorze przemysłowym na 1000 ludności w wieku produkcyjnym w danym mieście jako wskaźnik uprzemysłowienia (bezwzględny). Iloraz tego wskaźnika i analogicznego dla ogółu miast w kraju tworzy względny wskaźnik uprzemysłowienia.

Zmiana wielkości podmiotów gospodarczych, dla których podawane jest zatrudnienie (1999), zmiana PKD i korekta liczb ludności w wyniku NSP w 2002 roku powodują, że zmiany liczby pracujących można analizować dla okresu 1999-2008, a zmiany ludności od 2002 roku.

Niektóre analizy ilościowe przeprowadzono dla zbioru wszystkich małych miast, niektóre – dla miast o ponadprzeciętnym uprzemysłowieniu. Dla miast o najwyższym uprzemysłowieniu przeprowadzono też analizy jakościowe (poziom ośrodek usługowego, dostępność drogowa) oraz pozyskano i przeanalizowano informacje o ważniejszych obiektach przemysłowych.

2. Analiza miast

Dla wszystkich małych miast na obszarach peryferyjnych badanych województw obliczono względny wskaźnik uprzemysłowienia dla 2003 roku, ostatniego, dla którego są informacje w banku danych lokalnych GUS. Dla późniejszych lat dane dotyczące pracujących w sektorze przemysłowym nie obejmują miast w gminach miejsko-wiejskich w województwie warmińsko-mazurskim.

¹⁰ J. Runge: *Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze*. Katowice 2006.

Tabela 1

Charakterystyka zbioru małych miast

Województwo	Ogółem	Liczba miast				
		ogółem	w tym na obszarach peryferyjnych			
			o względnym wskaźniku uprzemysłowienia			
			1-1,5	1,5-2	2-3	>3
Zachodniopomorskie	52	51	11	1	–	–
Pomorskie	27	21	4	2	–	–
Warmińsko-mazurskie	38	38	6	1	1	1
Razem	116	109	21	4	1	1

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS. [www: stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

Wskaźnik rozwoju przemysłu nie wykazuje korelacji z liczbą mieszkańców, a dynamika zmian pracujących w sektorze przemysłowym – z dynamiką zmian ludności. Tylko w 23 miastach w latach 2002-2010 wzrosła liczba ludności. Można przypuszczać, że w Lubawie i Skórczu ma to związek z rozwojem przemysłu.

W niewielkim stopniu ze wskaźnikiem rozwoju przemysłu skorelowany jest wskaźnik bezrobocia (liczba bezrobotnych rejestrowanych na 100 ludności w wieku produkcyjnym) liczony dla całych gmin miejsko-wiejskich, a dla gmin miejskich wraz z otaczającą gminą wiejską lub dwoma gminami przyległymi (Łeba z gminą Wicko, Czarna Woda z gminą Kaliska i Osieczna, Nowe Miasto Lubawskie z gminą Nowe Miasto i Kurzętnik). Współczynnik korelacji Pearsona wynosił dla 2003 roku -0,31, dla 2008 roku i 2010 odpowiednio -0,34 i -0,28. Wyjaśnić to można dużym udziałem miast mało uprzemysłowionych. Dla miast o ponadprzeciętnym uprzemysłowieniu korelacje wynosiły już: -0,54 dla 2003 roku, a dla lat 2008 i 2010 odpowiednio -0,69 i -0,61.

Bardziej skorelowane z uprzemysłowieniem były dojazdy do pracy (saldo przyjeżdżających na 1000 ludności w wieku produkcyjnym, dane tylko dla 2006 roku) Współczynnik korelacji Pearsona wyniósł 0,68 dla wszystkich miast (w województwie warmińsko-mazurskim bez miast w gminach miejsko-wiejskich), dla miast o ponadprzeciętnym uprzemysłowieniu – 0,80.

Tabela 2

Małe miasta o najwyższych wskaźnikach uprzemysłowienia
– pracujący w sektorze przemysłowym

Miasto	Lud- ność	Pracujący w sektorze przemysłowym				Wskaźnik uprzemysłowienia					
		osoba				dynamika (1999 – 100)		bez- względ- -ny	względ- -ny	bezwzględny	
		2010	2003	2008	2010	03/99	08/99			2003	2008
Lubawa	9661	2746	3955	3774	122,0	175,7	475,2	3,2	641,1	603,1	
Zalewo	2079	445	*	*	135,7	*	320,6	2,1	*	*	
Dobre Miasto	10440	1819	*	*	132,6	*	268,2	1,8	*	*	
Barlinek	14085	2449	3303	2938	95,7	129,1	258,5	1,7	350,3	316,7	
Czersk	9673	1474	997	1063	85,8	58,1	257,7	1,7	163,4	171,2	
Skórcz	3591	553	687	700	137,6	170,9	253,6	1,7	291,3	292,6	
Gniew	6709	812	1092	974	83,1	111,8	186,5	1,2	250,9	229,0	
Bytów	16650	1927	2886	3223	59,5	89,1	178,5	1,2	259,1	293,3	
Mirosławiec	2671	283	466	458	86,5	142,5	159,5	1,1	272,8	264,9	
Resko	4329	434	801	965	120,6	222,5	150,2	1,0	275,2	338,4	
Tuczno	1900	149	332	336	63,7	141,9	114,7	0,8	263,9	272,5	
Czaplinek	6897	515	1548	1735	38,1	114,7	114,1	0,8	341,3	383,6	

* Brak danych.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS i dane urzędów statystycznych w województwach. [www: stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

Wstępnie wytypowano 6 miast o względnym wskaźniku uprzemysłowienia w 2003 roku powyżej 1,5. Listę tą uzupełniono o 6 miast, w których wskaźnik na 1000 ludności w wieku produkcyjnym w późniejszych latach przekroczył 225. Mimo braku odniesień do średniej krajowej dla miast, uznano to za uprawnione, ponieważ liczba pracujących w sektorze przemysłowym w kraju ogółem zmalała. Wobec braku danych dla miast w gminach miejsko-wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego przeanalizowano zmiany liczby pracujących w całych gminach w 2006, 2008 i 2010 roku. Wskazują one na małe prawdopodobieństwo zmian wskaźników powodujących zmianę listy miast. Dalszym analizom nie poddano Czerska, w którym wskaźniki istotnie spadły i miast, w których liczba pracujących nie przekracza 500, a wysokie wskaźniki powoduje mała liczba mieszkańców. Tak ustalone miasta scharakteryzowano w tabeli 3.

Tabela 3

Małe miasta o najwyższych wskaźnikach uprzemysłowienia
– charakterystyka miast

Miasto	Dynamika ludności (2002 – 100)	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym			Saldo przyjeżdżają- cych do pracy		Poziom ośrodek usługowo- wego	Dostęp- ność drogowa
		miasto	powiat		osoby	na 1000 ludności w wieku produk- cyjnym		
	2010 /2002	2003	2010		2006	2006	2007	2008
Barlinek	97,3	17,4	8,3	8,6	917	95,9	pg	I
Czaplinek	98,3	24,4	11,4	14,3	393	85,3	pg	K
Resko	95,8	22,9	14,1	13,2	295	99,9	pg	K
Bytów	97,8	20,8	10,7	13,6	1498	136,2	P	K
Gniew	96,8	21,3	8,6	7,4	-82	-18,8	pg	K
Skórcz	102,7	18,8	11,1	10,6	199	86,3	pg	K
Dobre Miasto	98,1	16,7	10,7	9,7	544	79,6	pg	K
Lubawa	106,0	9,0	3,7	6,8	2010	333,7	pg	K

P – powiatowe, pg – ponadgminne, K – droga krajowa, I – inna droga, 4 – odległość od danej drogi w km.

Źródło: Ibid.; J. Sołtys: Małe miasta w Polsce północnej – typy i uwarunkowania rozwoju. W: Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych. Red. K. Heffner i A. Polko. AE, Katowice 2010, s. 91-104.

3. Charakterystyka najważniejszych obiektów przemysłowych

Próbę wyjaśnienia przyczyn rozwoju przemysłu w badanych miastach podjęto w rozwarstwieniu na czynniki lokalizacji i czynniki dalszego rozwoju. W celu ich analizy dla 8 miast najwyżej uprzemysłowionych sporządzono listę i krótką charakterystykę działających w nich obiektów przemysłowych wykazywanych w bazach internetowych, pomijając działające wyłącznie lokalnie. Tabela 4 przedstawia część informacji z tej listy.

Ważniejsze firmy i zakłady w małych miastach o najwyższym uprzemysłowieniu

Nazwa	Forma	Rok powstania w formie		Liczba pracujących	Główne produkty	Uwagi
		pierwotnej	obecnej			
1	2	3	4	5	6	7
Barlinek						
Barlinek	SA	XIX w.	1999	*	podłogi drewniane	na GPW; eksport; 2 spółki na Ukrainie
ZUO „Bomet”	sp. z o.o.	1950	2001 2011	>250	odkuwki (przekładnie, wały, piasty)	własność firmy brytyjskiej
WATEX	sp. z o.o.	po 2000		*	meble tapicerowane	
HA-CON	sp. z o.o.	XIX w.	1996	120	odlewnia żeliwa	kapitał niemiecki
Czaplinek						
Z-d KPPD-Szczecinek	O. SA	1950	1995	*	tarcica, palety	
Kabel-Technik-Polska	sp. z o.o.	1996		1200	wiązki kabli	kapitał niemiecki
Rimaster Poland	sp. z o.o.	1997	2004	50-100	wiązki kabli	filia międzynarodowej grupy z s. w Szwecji
Agrofreeze	SA	1990	1990	*	mrożonki	kapitał duński, eksport
BS	sp. z o.o.	2000		>130	wyroby z tworzyw sztucznych	jednostka przedsiębiorstwa z Niemiec; eksport
Resko						
O. Swedwood Poland	O. sp. z o.o.	1994		*	meble	część grupy Ikea
Bamor	sp. z o.o.	1957?	1997		kontenery- pomieszczenia	d. Zakład Naprawy Mechanizacji Rolnictwa
Bytów						
Drutex	SA	1985	2003	>1500	stolarka otworowa, głównie z PVC	d. zakład osoby fizycznej
„Polmor”	sp. z o.o.	1947	2001 2009	ok. 330	konstrukcje metalowe	d. gdańskiego Elmoru, udział holenderski
Wireland	sp. z o.o.	1968	1990 2009	*	regaly sklepowe	d. Fabryka Wyrobów Gospodarstwa Domowego „Zagod”
FCPK-Bytów	sp. z o.o.	1993		*	elementy do form i tłoczników	kupiona przez amerykańską firmę; eksport
Gniew						
FAMA	sp. z o.o.	XIX w. 1956	1998	*	urządzenia pokładowe	w grupie Rolls-Royce Marine
Saint-Gobain Construction Products – Weber	Z-d sp. z o.o.	1979	1995, 2009	*	elementy keramzytonowe	

cd. tabeli 4

1	2	3	4	5	6	7
Mikrostryk	SA	1957	1998	150	elementy metalowe dla elektroniki	
PHU Ślizex	of	1991	1991	*	drzwi i systemy osłonowe do budynków	
Skórcz						
Iglotex	SA	1991	2007	*	mrożonki, pizza	2001-2007 Sp. z o.o
ZW „FAST”	Z. SA	*	1993	100	meble dla hoteli i statków	ZW „FAST” z Gdańska
Dobre Miasto						
Mark. Łapiejko A.	of	1975		*	konstrukcji metalowe, urządzenia odpylające	
Mazanek	sp. z o.o.	1972	1995	*	maszyny do obróbki blach, rusztowania	przedtem firma rodzinna
Now-Met	s.c.	1983		*	konstrukcje stalowe, obręcze do pojazdów	
Lubawa						
O. Sweedwood Poland	O. sp z o.o.	1993		*	meble	część grupy Ikea
Szynaka Meble	sp. z o.o.	1957	2003	>700	meble	filar Grupy Meblowej
Libro Marek Liberacki	of	1990		>500	meble tapicerowane	
O. Lubawa	O. SA	1951	*	>270	tkaniny powlekane, osłony balistyczne	siedziba: Ostrów Wlkp.; na GPW
Intek	sp. z o.o.	1952	2003	254	konstrukcje stalowe, urządzenia transportu technologicznego	d. POM; eksport
Oddział SM „Mlekovita”	OO.	*	2007	138	wyroby mleczarskie	d. samodzielna SM
Przetwórnia Owoców i Warzyw Robert Kowalkowski	of	ok. 1960		50	dżemy, powidła, koncentrat pomidorowy	
F.H.U. Szklomal Piotr Truszczyński	of	1990		90	szkło i lustra do mebli	eksport

* Brak danych, of – firma osoby fizycznej, O. – oddział, Ś – firma średnia (50-249).

Źródło: Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Lubawy. Gmina Miejska Lubawa, Lubawa 2008; agrofreeze.pl, bamor.pl, barlinek.com.pl, baza-firm.com.pl, biznesfinder.pl, bsczaplinek.pl, dobre-miasto.com.pl, drutex.pl, fama-gniew.pl, fcpk.pl, hacon.home.pl, intekpl.com, k-t-p.com.pl, kppd.pl, krs-online.com.pl, lapiejko.pl, libro.lubawa.pl, lpb-lubawa.pl, mikrostryk.pl, netweber.pl, now-met.pl, pkt.pl, rimaster.com, slizex.pl, szynaka.pl, watex.pl, wireland.pl, strefabiznesu.gp24.pl, zumi.pl

Na 37 obiektów jest 7 oddziałów dużych firm zlokalizowanych poza badanymi miastami i 30 firm o siedzibie w tych miastach. Tylko dla niektórych firm ujawniona jest liczba pracujących, z czego wynika, że co najmniej 7 to firmy duże i co najmniej 9 – średnie. W co najmniej 3 obiektach liczba pracujących przekracza 1000. 5 firm jest spółkami akcyjnymi, 17 – spółkami z o.o., a 8 – firmami osób fizycznych (w tym spółka cywilna). Jako firma osoby fizycznej roz-

począł działalność „Drutex” w Bytowie, Szynaka w Lubawie i Mazanek w Dobrym Mieście. Te i 4 inne firmy osób fizycznych powstały jeszcze w poprzednim ustroju. 11 badanych firm to dawne przedsiębiorstwa państwowe po przekształceniach, kilka z nich utworzono na bazie obiektów przedwojennych.

Lokalizację 15 zakładów (40% analizowanych) wyjaśnić można orientacją surowcową: 10 zakładów drzewnych i meblarskich związane jest z obfitością lasów, mleczarnia, przetwórstwo owoców i warzyw i zamrażalnia – z surowcami rolnymi, wytwórnia keramzytów – ze złożami surowców mineralnych. Lokalizację 4 zakładów można wyjaśnić kooperacją: Szkłomal w Lubawie dostarcza szkło i lustra dla przemysłu meblarskiego, w Gniewie, Bytowie i Barlinku utworzono zakłady urządzeń okrętowych (w Gniewie wykorzystano przy tym przedwojenną fabrykę maszyn rolniczych). Pozostałe zakłady z punktu widzenia branży reprezentują typ o swobodnej lokalizacji i trudno określić jej czynniki.

Łatwo jest wyjaśnić lokalizację działalności osób fizycznych, ponieważ najczęściej uruchamiana bywa w miejscu zamieszkania. Taki sam może też być powód lokalizacji wielu spółek – w miejscu zamieszkania założycieli – właścicieli. Znacznie trudniej wyjaśnić wybór branży poprzez cechy przestrzeni (zapewne wynikała ona z koncepcji biznesowej przedsiębiorcy i różne czynniki mogły ją kształtować) oraz dlaczego analizowane firmy rozwinęły się bardziej od innych. Wymagałoby to badań indywidualnych przypadków. Niektóre przypadki i stwierdzone lub domniemane przyczyny są opisane. W przypadku „Druteksu” zwraca się uwagę na szkołę zawodową w Bytowie, dobre trafienie w potrzeby rynku, udział członków rodziny, do których właściciel ma zaufanie. W większości przypadków czynniki rozwoju można najogólniej określić jako dobre zarządzanie i zbieg korzystnych okoliczności. W niektórych przypadkach kluczową rolę odegrał kapitał zagraniczny w procesie prywatyzacji lub późniejszych przekształceniach. Warto zbadania są czynniki jego lokalizacji. W przypadku Lubawy wskazuje się na zabiegi władz gminy negocjujących z Ikeą. W Dobrym Mieście są tereny podstrefy Warmińsko-Mazurskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, na których funkcjonuje 7 podmiotów gospodarczych (spoza analizowanej listy), dzięki czemu zatrudnienie znalazło około 1000 osób¹¹. Jeden z zakładów firmy Barlinek SA jest w Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej¹², co obniża koszty działalności, lecz nie wpływa na lokalizację, gdyż zakład istniał wcześniej.

¹¹ <http://www.dobremiasto.com.pl>

¹² <http://www.barlinek.com.pl>

4. Wyzwania polityki regionalnej

Planując politykę regionalną małe miasta o wysokim uprzemysłowieniu (również niebadane tu miasta średnie) można uznać za ukształtowane lub kształtujące się ośrodki aktywizujące obszary peryferyjne. Można przypuszczać, że przynajmniej część analizowanego przemysłu będzie rozwijać się nadal, co przełoży się na rozwój sektora endogenicznego oraz rozwój, także jakościowy, miasta i jego otoczenia. Pojawia się pytanie, jak zaktywizować pozostałe obszary peryferyjne, w tym, czy władze regionalne, poza ewentualnym wytypowaniem miast – ośrodków aktywizujących, posiadają instrumenty, aby (wraz z władzami lokalnymi) skutecznie wesprzeć, na zasadach dopuszczonych UE, rozwój istniejących firm lub stworzyć warunki do skutecznego pozyskania firm zewnętrznych. Widoczna duża rola przypadku w rozwoju przemysłu sprawia, że może on rozwinąć się w nieprzewidzianych miejscach, a środki wsparcia w miejscach pożądanym mogą nie dać spodziewanego efektu. Zaplanowanie właściwej polityki regionalnej i jej instrumentów jest zatem dużym wyzwaniem.

Podsumowanie

Przemysł jest znaczącą funkcją miastotwórczą w wielu badanych miastach, w niektórych rozwinięty jest silnie. Są to miasta różnej wielkości i różne są w nich rodzaje przemysłu, o różnej historii. Część zakładów posiada orientację surowcową (w tym przemysł drzewny, meblarski). Do rozwoju części zakładów przyczynił się kapitał zagraniczny. Wiele lokalizacji, a zwłaszcza dalszego rozwoju, jest trudnych do wyjaśnienia przez inne czynniki niż dobre zarządzanie i zbieg korzystnych okoliczności. Brak jest korelacji uprzemysłowienia z wielkością miasta. Nie widać prawidłowości lokalizacji i rozwoju, duża może być zatem rola przypadku.

W sytuacji niepełnej znajomości liczby pracujących uzasadnione jest obliczanie wskaźnika uprzemysłowienia jako liczby pracujących w sektorze przemysłowym na 1000 ludności w wieku produkcyjnym w danym mieście i obliczanie względnego wskaźnika uprzemysłowienia przez odniesienie powyższego do analogicznego wskaźnika dla większej jednostki (województwa, kraju).

Skutkiem rozwoju przemysłu w miastach są dojazdy do pracy i zmniejszenie bezrobocia. Rozwój przemysłu może być, poprzez dojazdy do pracy i wzrost popytu na usługi endogeniczne, sposobem aktywizacji części obszarów peryferyjnych.

Istnieje potrzeba badania przypadków w zakresie czynników lokalizacji, skutków rozwoju przemysłu i ich zasięgu przestrzennego, a także sposobów wsparcia i efektywność różnych instrumentów w różnych konfiguracjach przestrzennych.

Literatura

Bank Danych Lokalnych GUS. [www: stat.gov.pl](http://www.stat.gov.pl)

Czepczyński M.: Znaczenie zakładów przemysłowych w przestrzeni egzystencjalnej miast. W: Przemysł w przestrzeni lokalnej. Red. T. Marszał. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2003.

Czerny M.: Przemysł i region: studium wybranych miast Polski i Niemiec Wschodnich. WGiSR UW, Warszawa 1999.

Domański R.: Kształtowanie otwartych regionów ekonomicznych. PWE, Warszawa 1972.

Dziadek S.: Przemiany przemysłu na Ziemi Cieszyńskiej w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. W: Problemy transformacji struktur przemysłowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Red. Z. Ziolo. Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG. Akademia Pedagogiczna, Warszawa-Kraków 2000, nr 1.

Gierańczyk W.: Restrukturyzacja przestrzeni przemysłowej wybranych miast woj. kujawsko-pomorskiego w okresie transformacji ustrojowej. W: Efekty restrukturyzacji polskiej przestrzeni przemysłowej. Red. Z. Ziolo i T. Rachwał. Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG, Warszawa-Kraków, nr 9.

Kachniarz T., Makowska K., Szymkiewicz E.: Małe miasta przemysłowe. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Warszawa 1996.

Kiniorska I.: Zmiany społeczno-gospodarcze w małych miastach województwa świętokrzyskiego. W: Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych. Red. K. Heffner i A. Polko. AE, Katowice 2010.

Konecka-Szydłowska B.: Zmiany społeczno-gospodarcze w małych miastach województwa wielkopolskiego. W: Geograficzne aspekty globalizacji i integracji europejskiej. Red. M. Śmigielka i J. Słodczyk. Materiały ogólnopolskiej konferencji nt. Śląsk Opolski- geograficzne aspekty globalizacji i integracji europejskiej. Polskie Towarzystwo Geograficzne, Uniwersytet Opolski, Sindruk, Opole 2003.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego. Regiony, miasta, obszary wiejskie. Projekt, 2009. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010-2020.

Kulesza M., Marszał T.: Małe miasta obszaru Polski środkowej w okresie transformacji ustrojowej. W: Gospodarka przestrzenna miast polskich w okresie transformacji. Red. T. Markowski i T. Marszał. Biuletyn KPZK PAN. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, z. 182.

Lamprecht M.: Rozwój działalności przemysłowej w małych miastach Polski Środkowej – rys historyczny. W: Funkcja przemysłowa małych miast. Red. T. Marszał. Uniwersytet Łódzki, Łódź 2009.

Myna A.: Przemysł w małych miastach. „Człowiek i Środowisko” 1993, nr 2/3.

- Rajman J.: Zmienna rola przemysłu jako czynnika miastotwórczego. W: Europa: gospodarka, przemysł. Red. J. Rajman. Akademia Pedagogiczna, Kraków 2001.
- Raport szczegółowy dla powiatu kościerskiego na podstawie badań przeprowadzonych w 2007 r. Human Capital Business, Sopot 2008.
- Runge J.: Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze. Katowice 2006.
- Rydz E., Jażewicz I.: Przemiany strukturalne przemysłu na przykładzie małych miast Pomorza Środkowego. W: Problemy przemian struktur przemysłowych w procesie wdrażania reguł gospodarki rynkowej. Red. Z. Ziolo. Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Fosze, Rzeszów 2001, nr 3.
- Ślódzcyk J.: Rola funkcji przemysłowej w miastach regionu opolskiego w świetle struktury osób pracujących. W: Społeczne, gospodarcze i przestrzenne przeobrażenia miast. Red. J. Ślódzcyk. Uniwersytet Opolski, Opole 2000.
- Sołtys J.: Małe miasta w Polsce północnej – typy i uwarunkowania rozwoju. W: Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych. Red. K. Heffner i A. Polko. AE, Katowice 2010.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Lubawy. Gmina Miejska Lubawa, Lubawa 2008.
- Suliborski A., Walkiewicz D.: Wpływ transformacji ustrojowej na zmianę roli funkcji przemysłowych miast w procesach integracji regionalnej sieci osadniczej województwa płockiego. W: Gospodarka przestrzenna miast polskich w okresie transformacji. Red. T. Markowski i T. Marszał. Biuletyn KPZK PAN. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998, z. 182.
- Szmytkie R., Zuzńska-Żyśko E.: Potencjał rynków pracy w ośrodkach lokalnych na obszarze śląskim. W: Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych. Red. K. Heffner i A. Polko. AE, Katowice 2010.
- Świdurska A.: Struktura i organizacja przemysłu małych i średnich miast regionu poznańskiego w warunkach transformacji systemowej. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznań 2004.

TOWNS WITH INDUSTRIAL FUNCTION IN THE DEVELOPMENT OF PERIPHERAL AREAS IN NORTHERN POLAND

Summary

The topic of the research focused on small towns in peripheral areas (that is, outside metropolitan areas) in 3 voivodships in northern Poland (Pomeranian, Varmian-Masurian and West Pomeranian). The author argues that the industry development in small towns can be an important development factor of peripheral areas.

The author identifies the development level of the town industrial function and analyses their correlations with some of the features of the towns and their surroundings. He characterizes also most important industry in towns where the level of industry

development is the highest. He is also searching for an answer to the question about factors of industry development in researched towns. In many cases in which spatial factors are difficult to explain by their configuration, coincidence can be said to play an important role.